

Nr 298.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen; given Stockholms slott den 15 maj 1942.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 15 maj 1942.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, ERIKSSON, BERGQUIST, BAGGE, DOMÖ, ROSANDER, GJÖRES, EWERLÖF.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans- och ecklesiastikdepartementen anmäler chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller frågan om åtgärder från statens sida till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen.

I. Tidigare åtgärder.

Under åtskilliga år kunde folkskolebarn från obemedlade eller svagt bemedlade hem i städer, köpingar eller municipalsamhällen erhålla statsunderstöd vid ferie- och studieresor. Understödet utgick i den form att

Bihang till riksdagens protokoll 1942. 1 saml. Nr 298.

biljettpriset å statens järnvägar nedsattes till en fjärdedel av det för vuxna gällande. Nedsättning av biljettpriset kunde i vissa fall förekomma även för lärare, lärarinnor eller annan ledare (vårdare), som medföljde barnen.

För ifrågasvarande ändamål var under åttonde huvudtiteln uppfört ett förslagsanslag, rubricerat folkskolor m. m.: understödjande av folkskolebarns ferie- och studieresor. Anslaget anvisades senast för budgetåret 1939/40 och var då upptaget till 100,000 kronor. Av detta anslag disponerades nämnda budgetår 51,012 kronor för prisrabatterning vid ferieresor för 19,736 barn.

Efter förslag av Kungl. Maj:t i proposition den 31 maj 1940, nr 303, anvisade 1940 års lagtima riksdag (se riksdagens skrivelse den 5 juni 1940 nr 343) under femte huvudtiteln dels å tilläggsstat II för budgetåret 1939/40 till sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen m. m. ett förslagsanslag av 1,000,000 kronor, dels ock för budgetåret 1940/41 till samma ändamål ett förslagsanslag av 7,000,000 kronor.

Syftet med anvisande av dessa anslag var dubbelt. Dels önskade man av hälsoskäl bereda barn från större städer och industrisamhällen tillfälle till lantvistelse i ökad omfattning, dels ansågs det angeläget att barnen från dessa orter, som i allmänhet voro luftskyddsorter av den typ, för vilken utrymning planerades, i största möjliga utsträckning spriddes på landsbygden, enär därigenom en eventuell utrymning i hög grad skulle underlättas.

Verksamheten, som avsåg beredande av *lantvistelse under sommaren 1940*, omhänderhades av statens utrymningskommission och kommissionen underlydande organ. *Rörande verksamheten har inom kommissionen utarbetats en redogörelse*, som jag tillåter mig att här återgiva.

Verksamheten anordnades i anslutning till den av utrymningskommissionen verkställda utrymningsplanläggningen, dock med avsevärda modifikationer på grund av det med verksamheten förknippade hälsovårdande syftet. Verksamheten sköttes emellertid så gott som helt av utrymningsorganisationen i utrymnings- och inkvarteringsorten. Den omfattade barn å 38 orter.

Fria resor.

Barn i åldern 8—14 år erhöilo fri resa från bostadsorten till självvald vistelseort för sommaren samt åter. De kortaste sträckorna voro dock undantagna. Moder eller annan vårdare, som medföljde på resan erhöil tur- och returbiljett till nedsatt pris enligt den fastställda taxan för utrymningsresor. Intet inkomststreck fanns. Enda villkoret var, att föräldrarna förbundo sig att låta barnen stanna på landet 7—8 veckor. De utlämnade biljetterna voro icke giltiga för återresa före utgången av denna tid. Vårdarebiljetternas giltighet var ordnad på samma sätt. Vårdare kunde emellertid även inskränka sig till att följa barnen på resan och därefter återvända inom 10 dagar.

Samma förmån av fria resor tillkom skollovskolonierna.

De för utrymning avsedda biljetterna användes. Biljetterna utlämnades genom utrymningsorganisationens biljettbyråer, som trädde i verksamhet ungefär på samma sätt som avses vid utrymning. På biljettbyråerna utlämnades biljetterna mot företeende av en i barnets skola utfärdad rekvisition.

Omkring 13,300 barn erhöilo fri resa till sommarvistelse i enskilda hem. Något öfver 5,000 vårdare erhöilo biljett till nedsatt pris.

Ungefär 11,000 personer (barn och personal) bereddes fri resa till skolvskolonier.

Internat.

För barn i åldern 8—14 år, vilkas föräldrar icke själva kunde ordna landsvistelse för barnen, anordnades särskilda internatförläggningar genom utrymningsmyndigheterna. Cirka 18,700 barn omhändertogs härvid på 481 förläggningar. Som internat utnyttjades i allmänhet de i utrymningsplanen för vederbörande utflyttningsort ingående förläggningarna. Åtskilliga avsteg härifrån gjordes dock. Man sökte sålunda ta i anspråk endast de för en sommarutflyttning bästa förläggningarna. Hänsyn togs härvid till badmöjligheter och dylikt. Betydande avvikelser från de upprättade planerna gjordes för att sådana synpunkter skulle kunna tillgodoses. I vissa fall vägrade ägaren att upplåta sin fastighet som förläggning. Då tvångsmedel icke kunde anmälas måste avvikelser göras även av denna anledning.

Förläggningarna iordningställdes av vederbörande inkvarteringsnämnd, som också tjänstgjorde som driftstyrelse för förläggningarna inom kommunen. Internaten utrustades på samma sätt som avsågs ske vid utrymning. Enkla träsängar tillverkades sålunda. Barnen fingo själva medföra kuddvar och madrassvar, vilka stoppades med halm eller dylikt, samt lakan och handdukar. Köksutrustning medfördes delvis från hemorten men för flertalet internat anskaffades sådan utrustning helt eller delvis av inkvarteringsnämnden. Matbestick medfördes av barnen.

Såsom ledare vid internatförläggningarna tjänstgjorde huvudsakligen lärare vid de skolor, som barnen tillhörde. Lärarpersonalens tjänstgöring omfattade vanligen halva internattiden, varefter avlösning ägde rum. På åtskilliga internat ägde flera personalbyten rum. Ordinarie lärarpersonal erhöil utöfver fria resor och fritt vivre ingen ersättning för internattjänstgöringen. Annan ledarpersonal erhöil utöfver nämnda förmåner även en kontant ersättning av 5 kr. per dag.

Som hushållspersonal anlidades i viss omfattning personer, som uttagits att vid utrymning fullgöra dylik tjänst. Största delen av personalen måste dock anställas genom arbetsförmedlingarna i utflyttningsorterna. På många internat tjänstgjorde en skolkökslärarinna som husmoder.

Särskild vikt fästes vid hälso- och sjukvården på internaten. För att handhava denna anställdes å utrymningskommissionens kansli en med sommarkoloniverksamhet väl förtrogen läkare, som inspekterade ett stort antal förläggningar. Genom medicinalstyrelsen instruerades provinsialläkarna att inspektera internaten innan dessa togos i bruk. Inspektion skulle också verkställas under det att förläggningarna voro i drift. Sjukvården vid internaten sköttes likaledes av provinsialläkarna med biträde av distrikts-sköterskorna.

Samtliga barn olycksfallsförsäkrades på statens bekostnad.

För utspisningen på internaten utfärdades föreskrifter i samråd med statens institut för folkhälsan.

Angående hälsotillståndet vid internaten anförde den hos utrymningskommissionen anställda läkaren i sin slutrapport bland annat följande: Hälsotillståndet hade i allmänhet varit gott. Vissa smärre lokala epidemier av scharlakansfeber och mässling hade visserligen förekommit, dock i en utsträckning som snarast understeg vad man kunnat förvänta. Olycksfallen hade varit få och lindriga, intet dödsfall hade inträffat. Barnen hade tagit sig bra. Viktökning hade allmänt noterats, ofta av betydande mått. De

hygieniska inspektionerna och sjukvården syntes allmänt ha fungerat tillfredsställande. Inom vissa distrikt hade distriktssköterskorna dock haft svårigheter att medhinna besök vid internaten en gång i veckan. I några fall hade även tjänsteläkarna godkänt förläggningar, där de hygieniska anordningarna icke varit tillfredsställande.

För vistelsen å internaten utgick en avgift av 70 öre per dag. Åtskilliga kategorier voro dock undantagna från skyldigheten att betala denna avgift. Sålunda utgick ingen avgift, om försörjaren var inkallad i militärtjänst vid tiden för anmälan till internatvistelsen eller om han tidigare under år 1940 varit inkallad till militärtjänst någon längre tid. Om försörjarens till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara belopp år 1939 understigit 700 kronor utgick icke heller någon avgift. Slutligen fanns möjlighet att eftergiva ersättningsskyldigheten i sådana fall, då det beskattningsbara beloppet 1939 väl uppgått till 700 kronor eller mera men den ekonomiska ställningen därefter avsevärt försämrats.

Debitering, prövning av ersättningsskyldigheten och uppbörd av ersättningsbeloppen omhänderhades av utrymningsmyndigheterna i utflyttningsorterna.

Barn under skolåldern.

De sålunda angivna förmånerna gällde i allmänhet icke barn i åldern under 8 år. I begränsad utsträckning medgavs dock att om i en familj både funnes barn i skolåldern och barn under skolåldern fri resa fick beviljas även sistnämnda barn för bortflyttning tillsammans med familjens övriga barn. Kungl. Maj:t beviljade emellertid på förslag av utrymningskommissionen i begränsad utsträckning understöd åt sommarkolonier för barn under skolåldern. Genom dessa statsbidrag åstadkoms en viss om ock ringa ökning av koloniverksamheten i denna del.

Särskilda regler ifråga om vissa delar av Norrland.

I fråga om några orter i övre och mellersta Norrland tillämpades särskilda regler, bland annat i det att även mindre barn från dessa orter i viss utsträckning omhändertogs å internat, som upprättades av utrymningskommissionen.

Kostnaderna.

Kostnaderna för verksamheten uppgingo till sammanlagt 2,479,656 kronor 24 öre. I ersättning för internatvistelse ha inbetalts 71,680 kronor 25 öre, varför nettokostnaderna för verksamheten utgör 2,407,975 kronor 99 öre.

Kostnaderna för resor till och från enskilda hem, skollovskolonier och internat utgjorde 232,406 kronor 41 öre, varvid icke inräknats de belopp, som inbetalades av vårdare, vilka medföljt på resor till enskilda hem (45,668 kronor 50 öre) eller i några fall för barnens egna biljetter (897 kronor 40 öre) tillhoppa 46,565 kronor 90 öre.

Av ovannämnda summa om 232,406 kronor 41 öre utgöra 163,426 kronor 25 öre nettokostnaderna för 37,431 utrymningsbiljetter. Genomsnittskostnaden för dessa biljetter har beräknats till 8 kronor 25 öre för vuxen och 4 kronor 12 öre för barn.

Erfarenheter av verksamheten.

Utrymningskommissionen inhämtade genom verksamheten 1940 i ett flertal hänseenden värdefulla erfarenheter, vilka utnyttjats i det fortsatta planläggningsarbetet. Särskilt värdefulla voro de erfarenheter, som inhämtades angående olika på landsbygden vanliga byggnadstypers lämplighet för förläggningsändamål. Dessa erfarenheter ha bland annat lett till att kommis-

sionen i den mån så varit möjligt överfört missionshus och liknande lokaler till reservförläggningar medan andra lokaler, främst skolhus, placerats i första linjen. Vidare har kommissionen sökt att i de planerade förläggningarna avsätta särskilda utrymmen som isoleringsrum, matsal, tvättrum o. s. v.

I hälsovårdshänseende voro verkningarna av sommarutflyttningen utan tvivel gynnsamma. Vissa olägenheter framstodo emellertid som förknippade framför allt med internatverksamheten sådan denna bedrevs 1940.

Sålunda visade det sig ibland mindre lyckligt, att lärarpersonalen måste utnyttjas som ledare vid internaten utan att hänsyn alltid kunde tagas till vederbörandes lämplighet och intresse för uppgiften. Vidare visade det sig i vissa fall svårt att få lämpliga lokaler upplåtna (förfoganderätt fick ej användas) samt att anskaffa kvalificerad hushållspersonal (ej heller tjänsteplikt fick anlitas). Vissa olägenheter befunnos också vara förknippade med att inkvarteringsnämnderna måste åläggas mycket tids- och arbetskrävande uppgifter för administrationen av internaten.

Ifråga om de fria resorna framstod det som en olägenhet, att något inkomststreck icke fanns för rätten att bli delaktig i denna förmån.

II. Framställningar från Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund m. fl.

I skrivelse den 31 mars 1942 har *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* framlagt förslag om följande åtgärder:

- a) Beviljande av kostnadsfria landsresor för barn på statens samfärdsmedel.
- b) Igångsättande av barninternat genom statens utrymningskommission.
- c) Förmedling av barn till hem på landsbygden.

Vidare har *Enskede skolråd* i skrivelse samma dag hemställt, att genom statsmakternas försorg fria resor till landet å statens kommunikationer måtte beredas folkskolans elever sommaren 1942.

Slutligen har *folkskoledirektionen i Stockholm* i skrivelse den 22 april 1942 hemställt om vidtagande av lämpliga åtgärder till främjande av att barn i Stockholm och andra större samhällen i största möjliga utsträckning beredes sommarvistelse på landsbygden.

III. Förslag av 1941 års befolkningsutredning.

Den 2 maj 1942 har 1941 års befolkningsutredning avgivit förslag till åtgärder för beredande av vistelse på landet under sommaren 1942 för barn från vissa städer och andra tätbebyggda samhällen m. m.

Befolkningsutredningen framhåller till en början *behovet av hjälpåtgärder* på förevarande område och anför i denna del följande.

Sommarvistelse på landet under goda förhållanden har sedan länge allmänt ansetts vara en betydelsefull hälsovårdande åtgärd för barn i städer, stadlika samhällen och vissa andra orter. Barn, som under inflytande av ogynnsamma faktorer blivit klena, få härigenom tillfälle att återhämta

sig. Även övriga barn erhålla ökad motståndskraft för en kommande vinters påfrestningar. Den nuvarande situationen understryker kraftigt denna allmänna motivering för barns vistelse på landet under den kommande sommaren.

Under pågående krig ha samma erfarenheter gjorts som under det föregående världskriget ifråga om krigets inverkan på folkhälsan och ej minst på barnens tillstånd med minskad motståndskraft och ökad dödlighet, allmänna utbredning av tuberkulos, andra infektionssjukdomar och olika bristsjukdomar. De krigförande länderna ha varit de mest utsatta, men intet land — och ej heller vårt — har kunnat helt undgå återverkningarna av världskrisen på folkhälsan.

Visserligen ha enligt vad befolkningsutredningen inhämtat av undersökningar, utförda av socialstyrelsen och medicinalstyrelsen, återverkningarna av krisen på hälsotillståndet i vårt land ännu icke varit av allvarigare art, men undersökningarna ge dock vid handen, att särskilt för vissa familjegrupper man kommit i farlig närhet av den gräns, där risk för återverkningar på barnens hälsa föreligger. Ifråga om näringsförhållandena torde på grund av tillgångarnas begränsning och levnadskostnadernas ökning en inknappning allmänt ha skett av marginalen mellan det faktiska kosthållet och det för hälsans bevarande nödvändiga. Vidare ha vid dessa undersökningar förmärkts en sänkning av beklädnadsstandarden, vilken torde få betraktas som det första tydliga utslaget av en allmän standardsänkning. Tillgängliga uppgifter ge också vid handen, att en sänkning av standarden ifråga om renlighet och hudvård gör sig märkbar. I olika delar av landet ha vissa läkare ansett sig kunna konstatera, att hos mindre bemedlade barnrika familjer krisen börjat tära på allmäntillståndet både hos barn och hos mödrar. Att försörjningssvårigheter för barnrika familjer ofta i första hand gå ut över husmödrarna är för övrigt en erfarenhet, som gjorts såväl under fredliga förhållanden som under detta krig i andra länder.

Allt detta måste anses peka på att en fortsatt försämring av näringsförhållandena relativt snart skulle kunna medföra svårartade återverkningar — framför allt på barnen. Att dessas hälsotillstånd under det kommande året blir utsatt för ytterligare påfrestningar torde vara oundgängligt att räkna med. Vissa undersökare anse också, att de återverkningar på hälsotillståndet, som följa varje vinter, i år varit kraftigare än vanligt till följd av den gångna vinterns långvarighet och stränghet.

Det anförda talar kraftigt för att så många barn som möjligt få tillfälle att under sommaren på landsbygden tillgodogöra sig det hälsobefordrande inflytandet av ett rikligare kosthåll, sol, luft, vatten och frihet till rörelse i omväxlande terräng.

De evakueringssynpunkter, som år 1940 spelade en avgörande roll för statsmakternas åtgärder till befordrande av stadsbarnens sommarvistelse på landet, äro ej heller i nuvarande situation utan betydelse.

Från olika håll, kommunala och enskilda, pågå för närvarande som vanligt vid denna årstid ivriga ansträngningar att tillgodose anförda behov. De mötas under innevarande läge av allehanda svårigheter. Befolkningsutredningen finner den aktuella situationen påkalla ett stöd från statsmakterna åt verksamheten.

Befolkningsutredningen lämnar härefter vissa uppgifter rörande *den kommunala och enskilda verksamhet*, som pågår på ifrågavarande område. Utredningen anför härom.

Den verksamhet i angivna syfte, som för närvarande bedrivs i landet, omfattar dels sommarkoloniverksamhet och dels feriebarnsverksamhet. Den

till omfånget största verksamheten bedrivs genom skollovskolonier för barn i skolåldern, men även för barn under skolåldern anordnas årligen sommarkolonier i icke obetydlig omfattning. Å några orter ha även feriebarnsverksamheten, som avser att utplacera barn i enskilda hem på landsbygden, fått en beaktansvärd omfattning.

Enligt av befolkningskommissionen verkställd beräkning (Betänkande angående barnkrubbor och sommarkolonier m. m., Statens Offentliga utredningar 1938:20) utgjorde hela antalet sommarkolonibarn vid tiden för beräkningen högst 18,000 à 20,000.

Inom socialstyrelsen har på begäran av befolkningsutredningen företagits en undersökning av sommarkoloniverksamheten 1941. Bearbetningen av de vid undersökningen inhämtade uppgifterna är ännu icke avslutad men vissa preliminära uppgifter ha tillhandahållits av socialstyrelsen.

Den redovisade sommarkoloniverksamheten har, såsom av utredningen framgår, till övervägande del karaktären av skollovskolonier för barn i skolåldern i det att 86.3 procent av de redovisade koloniernas klientel utgöres av sådana barn och endast 13.7 procent av barn i förskoleåldern. Skollovskolonierna torde i allmänhet drivas av koloniföreningar i nära anslutning till skolorna, framför allt folkskolorna. Nödiga medel för koloniverksamheten erhållas, såsom utredningen anger, till övervägande del från kommuner och enskilda donatorer medan avgifter från försörjarna utgöra endast en mycket begränsad del av inkomsterna.

Vid sidan av de nämnda skollovskolonierna drivas sommarkolonier för barn både i och under skolåldern av åtskilliga välfärdsorganisationer. Här kunna nämnas Barnens dag, Röda korset, Frälsningsarmén samt stats- och frikyrkliga församlingar och föreningar. Vissa av dessa kolonier äro speciellt avsedda för sjuka eller av sjukdom hotade barn. Genom dispensärstyrelserna anordnas sålunda kolonier för tuberkulösa eller tuberkuloshotade barn. Medel härtill erhållas genom Nationalföreningen mot tuberkulos, Första majblomman, de flesta landsting m. fl.

Från utrymningskommissionen ha erhållits vissa genom utrymningscheferna å ett antal utrymningsorter inhämtade uppgifter angående koloniverksamhetens läge för närvarande.

Av socialstyrelsens och utrymningskommissionens undersökningar framgår, att koloniverksamheten under senare år ökats i icke oväsentlig omfattning. Behovet av kolonivistelse synes emellertid särskilt å större orter icke kunna tillgodoses i full omfattning. Antalet ansökningar om sådan vistelse har sålunda allmänt ökat i snabbare takt än möjligheten att tillgodose behovet. På vissa orter överstiger antalet anmälningar avsevärt antalet koloniplatser. Ett tydligt behov av stödåtgärder föreligger sålunda.

Exakta uppgifter angående feriebarnsverksamhetens omfattning ha icke kunnat erhållas. Såsom exempel å denna verksamhet kan emellertid anföras, att genom Frälsningsarmén årligen omkring 1,200 barn beredas sommarvistelse i enskilda hem på landsbygden. Barnens dagsföreningen i Stockholm ordnade och bekostade 1941 sådan sommarvistelse för 203 barn. Centralkommittén för feriebarns utsändande i Stockholm utsände 1941 sammanlagt 800 barn. Såsom exempel på kostnadernas fördelning inom denna verksamhet kan anföras, att enligt centralkommitténs berättelse för 1941 de sammanlagda kostnaderna utgjorde 15,496 kronor 72 öre, varav resekostnaderna utgjorde 10,383 kronor 60 öre. Sommarhemmen torde i allmänhet upplåtas gratis och i de fall, då inackorderingsavgift utgår, torde denna i de flesta fall endast utgå med ett mindre belopp, vilket icke är beräknat som ersättning för sommarvärdarnas verkliga kostnader.

Befolkningsutredningen erinrar i detta sammanhang om de åtgärder från statens sida, som tidigare vidtagits samt om de framställningar rörande hjälpåtgärder, vilka — enligt vad förut nämnts — för närvarande föreligga.

Utredningen framlägger härefter för sin del *förslag till åtgärder* i ämnet.

Rörande de former, i vilka hjälp från statens sida lämpligen bör lämnas, uttalar sig utredningen till en början sålunda.

Vid övervägande av i vilka former den statliga hjälpen bör utgå torde man i första hand böra taga sikte på att söka ernå en utplacering av barnen i enskilda hem på landet hos släktingar och bekanta, med vilka föräldrarna själva träffat avtal om barnens sommarvistelse. Denna form av sommarvistelse är otvivelaktigt ur många synpunkter fördelaktigast. I andra hand bör den av kommuner och enskilda ordnade feriebarns- och sommarkoloniverksamheten understödjas.

Den effektivaste hjälpen för en utplacering i enskilda hem synes kunna åstadkommas genom att staten lämnar fria resor för barnen vid färd från bostadsorten till vistelseorten på landsbygden och åter. Det är sannolikt, att i mindre bemädlade hem resekostnaderna utgöra ett av de största hindren för att barnen skola kunna beredas landsvistelse. Särskilt torde detta gälla under nuvarande förhållanden med de allmänt ökade levnadsomkostnaderna och samtidigt höjda biljettpriserna å järnvägar och andra samfärdsmedel. Undanröjes det hinder resekostnaderna utgöra, är det sannolikt, att det i ett stort antal fall skall visa sig möjligt för föräldrarna att ordna sommarvistelse för sina barn.

Även för feriebarns- och sommarkoloniverksamheten torde fria resor komma att utgöra ett värdefullt stöd. Genom att resekostnaderna bortfalla, torde sålunda i feriebarnsverksamheten en stor del av de tillgängliga medlen frigöras. Dessa kunna användas för betalning av vissa mindre inackorderingsavgifter till sådana sommarvärdar, som förklarat sig kunna ta emot sommarbarn mot någon ersättning. Enligt vad som inhämtats från representanter för ifrågavarande verksamhet skulle detta säkerligen stimulera till ökade anmälningar av sommarhem. Även för skollovskolonier och sommarkolonier för barn under skolåldern torde fria resor innebära ett stöd, som kan ge möjlighet att utöka verksamhetens omfattning.

Från represententer för skolor och koloniverksamhet har framhållits, att genom fria resor säkerligen en avsevärd del av städernas och industrisamhälleas barn torde kunna beredas landsvistelse.

De fria resorna synas i den mån detta är möjligt böra kompletteras med en förmedling av landsvistelse i enskilda hem för barn, vilkas föräldrar icke själva äga möjlighet att träffa avtal härom med släktingar eller bekanta. Det synes icke omöjligt att genom upprop i press och radio ett så stort antal inkvarteringsvärdar skola anmäla sig, att en sådan förmedling kan få praktisk betydelse. Till stöd härför kan åberopas, att med anledning av upprop om fosterhem för finska barn ett avsevärt större antal personer lär ha anmält sig än som erfordras för de barn, vilka kunna överföras till Sverige.

Det är sannolikt, att de föreslagna åtgärderna icke på alla håll komma att förslå till beredande av landsvistelse för alla de barn, som äro i behov härav. Såsom en tredje utväg föreslås, att åtgärder vidtagas för att underlätta en utvidgning av koloniverksamheten å orter, där behovet av sommarvistelse för barnen icke kan tillgodoses på annat sätt.

Det kraftigaste stödet för feriebarns- och sommarkoloniverksamheten skulle givetvis åstadkommas genom kontanta statsbidrag till verksamheten. Det synes emellertid icke möjligt att nu föreslå några sådana bidrag för den

stundande sommaren. Det bör i stället ankomma på kommunerna att här träda in för att söka åvägbringa en ökning av verksamhetens omfattning.

Från flera håll har också föreslagits, att de av utrymningskommissionen planlagda internatförläggningarna skola tagas i anspråk på samma sätt, som skedde sommaren 1940. Ehuru erfarenheterna från denna verksamhet även i hälsovårdshänseende synas ha varit goda, torde det vara uppenbart, att ifrågakvarande förläggningar, som äro avsedda för krigsförhållanden, i allmänhet icke äro planerade för en sådan standard, som kan och bör fordras, när det gäller kolonier under fredstid. Det torde därför icke kunna råda tvekan om att en utbyggnad av sommarkoloniverksamheten, om en sådan finnes böra komma till stånd, bör ske genom de organisationer, som sedan lång tid sysslat med koloniverksamhet och förvärvat vana vid att leda sådan verksamhet.

Utredningen övergår härefter till att närmare utveckla sitt förslag. Be- träffande de fria resorna anför utredningen därvid följande.

Förmånen av fria resor synes böra tillkomma barn, som äro födda 1928 eller senare.

En viss tvekan synes kunna råda i frågan, huruvida angivna förmån bör begränsas genom något inkomststreck.

Vid sommarutflyttningen 1940 fanns ingen sådan begränsning ifråga om de fria resorna, medan däremot skyldighet att ersätta vistelse å internatförläggning i allmänhet skulle föreligga, då försörjaren år 1939 hade ett till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbart belopp om 700 kronor eller mera. Härvid är dock att märka, att även för dessa försörjare ersättningskyldigheten var begränsad till ett belopp om 70 öre per dag.

Det synes icke ändamålsenligt, att statshjälpen i form av fria resor föranleder ett överförande på statsverket av sådana kostnader för sommarresor, som eljest skulle ha bestritts av barnens försörjare. En begränsning i rätten att utnyttja de fria resorna bör därför stadgas. Vissa olägenheter synas emellertid vara förknippade med att anknyta rätten till fria resor direkt till den beskattningsbara inkomsten. Eftersom årets debetsedlar ännu icke utdelats, måste förra årets användas, d. v. s. inkomsten år 1940 skulle bli avgörande. Under nu rådande förhållanden är det sannolikt att för många familjer den den ekonomiska ställningen sedan 1940 så avsevärt förändrats, att ifrågakvarande belopp numera är missvisande. En lämplig väg synes i stället vara att anknyta rätten att erhålla fria resor till gällande prisrabattering å livsmedel. Sådan rabatt lämnas enligt nu gällande bestämmelser, då vederbörandes till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara belopp understiger 900 kronor, men möjlighet finns att erhålla prisrabattering efter ansökan, om det senaste beskattningsbara beloppet väl överstiger angivna summa men med hänsyn till särskilda omständigheter synnerligt behov av rabattkort föreligger. Ett beskattningsbart belopp om 900 kronor motsvarar följande taxerade belopp:

	Ortsgrupp I	Ortsgrupp V
1. barnsfamilj	3,390	3,950
2. barnsfamilj	3,930	4,570
3. barnsfamilj	4,630	5,510
4. barnsfamilj	5,330	6,450
5. barnsfamilj	6,030	7,390

Enligt inhämtade uppgifter medför denna inkomstgräns, att i Stockholm 40—50 % av barnen ha prisrabattering och i övriga orter hälften av barnen eller däröver.

Enklast synes vara, att rätten att erhålla fria resor direkt anknytes till erhållen prisrabattering å livsmedel. Ett undantag bör dock göras för resor till skollovskolonier. För sådana resor bör inkomststrecket icke gälla utan fria resor böra få utnyttjas för samtliga barn, oavsett föräldrarnas inkomst.

Behovet av hjälpåtgärder i förevarande hänseende torde vara mest framträdande å de största orterna. Hjälpbehovet torde dock ingalunda vara begränsat till dessa orter, Fastmera skulle hjälpåtgärder säkerligen behöva komma de flesta tätbebyggda samhällen och i många fall även befolkningen på rena landsbygden till del. Av ekonomiska och organisatoriska skäl synes det emellertid ofrånkomligt att en begränsning härvidlag företages, så att i allmänhet endast större städer och andra tätbebyggda samhällen nu få del av de fria resorna. Vid övervägande av denna fråga har det syntts lämpligt att draga gränsen vid samhällen med ett invånarantal av 8,000. De fria resorna skulle sålunda bli tillämpliga ifråga om städer, köpingar och municipalsamhällen med ett invånarantal, som överstiger nämnda siffra. En möjlighet synes dock böra hållas öppen att, om särskilda förhållanden så påfordra, göra undantag för orter med lägre invånarantal, till exempel om de administrativa gränserna uppenbarligen ej följa tätbebyggelsen eller då fråga är om förorter till större städer. Det synes böra ankomma på den centrala myndighet, som utses att ha ledningen av de föreslagna hjälpåtgärderna, att medgiva sådant undantag.

Såsom av socialstyrelsens förut åberopade utredning framgår, fördelar sig koloniverksamheten mellan städer och andra kommuner på sådant sätt, att av det redovisade antalet kolonibarn, vilkas hemort framgått vid undersökningen, 74.3 % kommit från städer medan 25.7% kommit från andra kommuner. I runt tal en fjärdedel av alla kolonibarn äro alltså hemmahörande i köpingar, municipalsamhällen och landskommuner. Otviveltigt är även denna del av koloniverksamheten, liksom den koloniverksamhet, som bedrivs i städer med mindre än 8,000 invånare, förtjänt av stöd från statens sida. Framför allt torde härvid böra tagas i betraktande, att ifrågavarande kolonibarn säkerligen i största utsträckning med sakkunnigt biträde äro utvalda bland de mest behövande i större eller mindre industrisamhällen. Även de barn, som komma från rena landsbygden, äro sannolikt sådana, för vilka en kolonivistelse i annan miljö och med goda utspisningsförhållanden är av stort värde ur hälsosynpunkt. Det synes därför önskvärt, att även dessa kolonier från mindre städer samt från andra kommuner än städer överlag göras delaktiga av den statliga hjälpen i form av fria resor. Då de ekonomiska konsekvenserna härav icke synas bli stora, föreslås, att fria resor beviljas samtliga sommarkolonier, oavsett om deras klientel kommer från stads- eller landskommuner. Även koloniernas personal bör få fria resor från koloniens hemort till dess vistelseort för sommaren och åter.

För att landsvistelsen skall få avsedd effekt är det nödvändigt, att den icke blir alltför kort. Med de fria resorna bör därför förknippas ett villkor, att barnet får stanna på landsbygden en viss minimitid. Biljetterna böra icke gälla för återresa förrän efter denna tid. I allmänhet torde landsvistelsen böra utsträckas över en tid av 6—8 veckor. Det är emellertid sannolikt, att såväl föräldrarna som vårdarna på landet i många fall ha svårt att binda sig för en så lång landsvistelse för barnen. För att icke ovisshet i detta avseende skall behöva förhindra ett utnyttjande av de fria resorna, synes minimitiden kunna begränsas till fyra veckor. Det är sannolikt att om barnen väl befinna sig ute på landsbygden, vistelsen i många fall kommer att utsträckas över denna tid.

För att det med de fria resorna avsedda ändamålet skall vinnas, bör utresan anträdas före den 1 augusti.

På de kortaste sträckorna torde fria resor icke kunna få någon nämnvärd effekt i form av ökad sommarutflyttning. Dessa sträckor torde därför kunna undantagas. Förslagsvis bör rätten till fria resor begränsas till sträckor å vilka det ordinarie biljettpriset för enkel järnvägsresa i tredje klass (för vuxna) samt för motsvarande resa med buss eller båt uppgår till minst tre kronor. Denna begränsning bör dock ej gälla gruppresor till sommarkolonier.

Fria biljetter böra endast utlämnas för resa till landsbygden, däremot ej för vistelse i större städer eller industrisamhällen.

År 1940 användes vid sommarresorna de för utrymning avsedda särskilda biljetterna. Dessa utlämnades genom den organisation, som upprättats för att användas vid utrymning. Detta torde ha hängt samman med sommarutflyttningens karaktär av evakuering; utflyttning ägde sålunda i huvudsak endast rum från orter, där en dylik utrymningsorganisation fanns upprättad. De nu föreslagna åtgärderna föreslås emellertid såsom ovan anförts icke böra begränsas till att omfatta endast utrymningsorter. Det är därför icke möjligt att generellt tillämpa samma förfaringssätt vid biljettutlämningen i år. Särskilda skäl, som tala för att inkoppla utrymningsorganisationen i utrymningsorterna när det gäller biljettutlämningen, synas ej heller i övrigt föreligga. Enklast synes vara, att biljettutlämningen handhaves av järnvägsmyndigheterna och att utlämning av gratisbiljett sker vid företeende av intyg om vederbörandes rätt att erhålla fri resa. Sådana intyg, som enligt vad ovan anförts böra utfärdas efter styrkande av beviljad prisrabatterning, synas ifråga om skolbarn böra utfärdas i skolan och ifråga om andra barn av barnavårdsnämnden eller dess organ.

Motsvarande förfaringssätt bör tillämpas ifråga om sommarkolonier i det att intyg för skolbarnskolonier utfärdas i skolan och för småbarnskolonier av barnavårdsnämnden.

För barn under skolåldern samt för yngre barn i skolåldern, vilka resa till enskilda hem på landsbygden, torde det i stor utsträckning vara nödvändigt att räkna med att de måste åtföljas av moder eller annan vårdare på resorna. Vid sommarutflyttningen 1940 fingo vårdarna betala ett nedsatt pris för biljetten enligt den för utrymningstransporter gällande taxan. Detta innebär, att de fingo köpa tur- och returbiljett till ett pris, som i allmänhet understeg priset för enkel biljett å samma sträcka. En dylik prisnedsättning skulle möjligen kunna komma till användning även nu. Det är emellertid givet att särskilt för de minst bemedlade helt avgiftsfria biljetter för vårdare medföra avsevärt större möjlighet att utnyttja de fria resorna för barnen. För många småbarn torde detta vara enda möjligheten att komma ut på landet med hänsyn till den ringa omfattningen av den för dessa barn bedrivna koloniverksamheten (denna omfattar såsom framgår av socialstyrelsens förut åberopade undersökning ett barnantal, som endast uppgår till $\frac{1}{6}$ av skolbarnskoloniernas).

Sådana kolonier för småbarn fordra också särskilda föranstaltningar, framför allt med hänsyn till personalen. Sakkunniga på området ha förklarat möjligheterna att nu på kort tid ordna nya sådana kolonier för småbarn mycket begränsade.

Med hänsyn till dessa omständigheter föreslås, att även vårdare till mindre barn beredas helt avgiftsfria resor.

Ifråga om äldre skolbarn torde det i allmänhet icke vara oundgängligen nödvändigt, att vårdare medfölja å resan. Var gränsen skall dragas för vårdarnas fria resor synes kunna vara föremål för viss tvekan. I allmänhet torde man emellertid vara berättigad antaga, att barn, som fyllt tio år, kunna resa utan särskild vårdare. Gränsen bör därför dragas så, att rätten

till fria resor för vårdare begränsas att avse barn, som uppnått ungefär angivna ålder. För att förenkla prövningen härav synes det lämpligast, att fri resa lämnas vårdare till barn, som äro födda 1932 eller senare. Särskilda skäl kunna dock föreligga, som föranleda till att vårdare bör medfölja barnet även om detta är äldre än nu sagts (försenad utveckling eller klenhet hos barnet, särskilt besvärlig resväg o. s. v). I sådana fall bör rätt till fri resa kunna beviljas vårdaren av den lokala myndighet, som handhar ledningen av förevarande verksamhet.

Till förhindrande av missbruk bör stadgas, att i allmänhet högst en vårdare får medfölja varje familj. Skulle en familj med flera barn vilja sända dessa till olika släktingar och vårdare skulle behöva medfölja på de olika resorna, får detta bli föremål för särskild prövning från fall till fall.

Vårdarbiljett bör gälla för återresa tillsammans med barnet vid sommarvistelsens slut. I ett stort antal fall torde det emellertid icke vara möjligt för vårdaren att stanna kvar på landsbygden tillsammans med barnet utan vårdaren måste återvända till hemorten efter att ha följt barnet till dess vistelseort för sommaren. Vårdarbiljetten bör därför även gälla för återresa enligt samma regler som vanliga tur- och returbiljetter, d. v. s. inom 10 dagar. Har vårdaren på detta sätt måst återvända till hemorten, bör ny fribiljett vid sommarvistelsens slut kunna utlämnas till vårdare, som skall hämta barnet och ledsaga det på återresan.

De fria vårdarbiljetterna utgöra en förutsättning för att de fria resorna för barnen skola kunna utnyttjas effektivt även när det gäller mindre barn. Vid sidan härav lämna de emellertid också en viss möjlighet för hårt ansträngda mödrar att åtminstone en kortare tid komma ut på landet. Den härigenom vunna rekreationen för modern kommer säkerligen även barnen tillgodo.

Rätten att erhålla vårdarbiljett bör i första hand tillkomma modern. Kan denna av någon anledning icke ledsaga sina barn, bör annan vårdare få fribiljett, dock först efter prövning av vederbörande lokala myndighet. Härigenom torde behövlig kontroll kunna vinnas över att utgifterna för vårdarbiljetterna icke bli större än som motsvarar syftemålet.

I och med att de fria resorna till enskilda hem på landsbygden begränsas genom det föreslagna inkomststrecket och genom de ytterligare restriktioner, som härovan föreslagits för vårdarnas fria resor, kommer sistnämnda förmån att gälla endast en mindre del av det totala barnantalet. Tänkbart vore att ytterligare begränsa vårdarnas fria resor genom en särskild behovsprövning. Det ställer sig emellertid utomordentligt svårt att ge regler för en sådan prövning, vilka skulle kunna tillämpas utan att bereda de lokala organen, vilka skulle ha prövningen om hand, ett synnerligen omfattande och svårt arbete. En sådan prövning synes därför icke böra komma ifråga.

Rörande det sätt, varpå förmedling av sommarvistelse i enskilda hem m. m. bör äga rum, gör befolkningsutredningen följande uttalanden.

Å de orter, där organiserad feriebarntverksamhet finns, bör denna verksamhet fortsättas i samråd med och med understöd av de kommunala myndigheterna, särskilt folkskolestyrelse och barnavårdsnämnd. Såsom förut framhållits torde feriebarntverksamheten genom de fria resorna erhålla en så väsentlig lättnad i ekonomiskt hänseende, att den kan utvidgas i relativt betydande omfattning.

Feriebarntverksamhet torde emellertid icke komma att finnas på alla orter, där sådan verksamhet skulle behövas. Å övriga orter, för vilka de fria resorna avses att gälla, bör det ankomma på de kommunala myndigheterna att taga initiativet till en förmedling av sommarhem. Lämpligast synes vara,

att för ändamålet en delegation bildas av representanter för skolstyrelser, barnavårdsnämnd och enskilda organisationer i orten. Denna delegation bör genom upprop i pressen och på annat sätt söka anskaffa lämpliga hem på landsbygden, i vilka man är villig att taga emot ett eller flera stadsbarn under sommaren. Medel för denna propagandaverksamhet böra anslås av kommunen. Bland annat böra familjer, som flytta ut på sommarnöje med sina egna barn, uppmanas att om möjligt taga med ytterligare ett eller flera barn. För att ett tillfredsställande antal landshem skola kunna anskaffas torde det också vara nödvändigt, att kommunen ställer medel till förfogande för beredande av någon mindre ersättning åt sommarvärdarna.

På de flesta håll torde det vara nödvändigt att de kommunala åtgärderna understödjas och samordnas inom länets ram. Utfärdade upprop få sålunda sannolikt större effekt, om de understödjas eller förmedlas av exempelvis länets barnavårdsförbund. Särskilt lyckligt synes det vara att för detta ändamål förvärva landshövdingarnas medverkan. Om verksamheten icke kan ordnas på annat sätt synes det nödvändigt, att länsstyrelserna träda in.

Denna verksamhet inom länets ram torde vara nödvändig även för samordning av de olika kommunernas intressen inom de län, där flera utflyttningsorter av nu ifrågavarande slag finnas. Här synes det lämpligast att uppropen utfärdas gemensamt för samtliga länets orter samt att anmälda hem fördelas mellan orterna efter behov, uttryckta önskemål hos sommarvärdarna o. s. v.

En viss kontroll av de anmälda landshemmen och av förhållandena under barnens vistelse i dessa hem bör äga rum. Härför böra barnavårdsnämnderna i landskommunerna anlitas. Eventuellt torde också barnavårdsombudens medverkan kunna påräknas.

Statens åtgärder på förevarande område skulle sålunda inskränka sig till att uppmana kommunerna att sätta igång ovan berörda förmedlingsverksamhet.

Enligt befolkningsutredningens förslag bör statens utrymningskommission medverka vid anskaffandet av förläggningar m. m. Utredningen anför härom.

Det vore av synnerlig betydelse om en snabb utbyggnad av koloniverksamheten genom kommuner och enskilda kunde komma till stånd. I de orter, där koloniverksamhet är behövlig men ännu icke erhållit understöd av kommunen bör därför tagas i övervägande om icke anslag nu kan lämnas. Där visst stöd redan lämnas bör på samma sätt undersökas om detta kan ökas. Vid en sådan utbyggnad torde ett visst bistånd av statens utrymningskommission kunna lämnas kommun eller koloniförening, som disponerar medel till driftkostnaderna för en eller flera nya kolonier. Kommissionen torde sålunda kunna lämna hjälp vid uppletande av lämpliga lokaler för sådana nya kolonier. Härvid böra utväljas förläggningar, som särskilt lämpa sig för ifrågavarande ändamål genom sin belägenhet i närheten av vatten o. s. v. Man är under nuvarande förhållanden säkerligen berättigad att räkna med tillmötesgående från fastighetsägarnas sida, när det gäller upplåtelse av behövliga fastigheter.

Förläggningarna böra ställas i ordning av vederbörande inkvarteringsnämnd på samma sätt som vid utrymning, d. v. s. förses med sängar, träull för stoppning av madrasser samt köksutrustning. Ledningen av förläggningarna bör däremot ankomma på vederbörande kommun eller koloniförening, som också bör bestrida hyra för lokalerna samt driftkostnaderna. Personal för förläggningarna bör likaledes anställas av kommunen eller föreningen, som även själv bör ordna den ekonomiska ledningen för förläggningarna.

Enligt vad som inhämtats från utrymningskommissionen företogs förra året ett experiment i angivna riktning genom att kommissionen medverkade vid anskaffning av fem koloniförläggningar för barn från Norrköping. Möjlighet bereddes också att på dessa förläggningar i viss utsträckning utnyttja av utrymningskommissionen anskaffad utrustning. Erfarenheterna från detta experiment voro goda.

De ifrågavarande internaten torde böra upprättas som komplettering av de vanliga skollovskolonierna, d. v. s. avses för barn i samma ålder som dessa kolonier. Det är givetvis tänkbart att även kolonier för mindre barn kunna upprättas på samma sätt. Svårigheterna att ordna en dylik småbarnskoloni måste emellertid såsom förut framhållits vara avsevärt större än när det gäller en koloni för barn i skolåldern. Större krav måste ställas på lokalerna, på personalen o. s. v. Det är därför icke sannolikt att någon egentlig ökning av koloniverksamheten för mindre barn kan ernås på denna väg. De fria resorna till enskilda hem torde därför bli den viktigaste hjälpformen för dessa barn.

Befolkningsutredningen har övervägt frågan vilken myndighet, som bör centralt leda ifrågavarande verksamhet. Utredningen utvecklar sin ståndpunkt i denna fråga på följande sätt.

Med hänsyn till vad som anförts om evakueringssynpunktens begränsade betydelse vid de nu föreslagna åtgärderna, synes det icke lämpligt att uppdraga den centrala administrationen av dessa åtgärder till utrymningskommissionen. Detta uppdrag bör i stället lämnas en myndighet med mera utpräglad inriktning på sociala frågor under fredstid. Ur denna synpunkt framstår socialstyrelsen som särskilt ägnad att handhava uppdraget. Å andra sidan är det otvivelaktigt av värde att utnyttja den av utrymningskommissionen 1940 samlade erfarenheten på förevarande område. Det synes också lättare för utrymningskommissionen än för socialstyrelsen att inom verket ordna den kanslimässiga skötseln av ärendena, anskaffa eventuellt behövlig extra arbetskraft o. s. v. En lämplig lösning synes vara att handhavandet av ifrågavarande ärenden uppdrages åt en delegation, bestående av representanter för socialstyrelsen och utrymningskommissionen, samt att beredning och expedition av ärendena ske inom utrymningskommissionens kansli.

Närmare föreskrifter angående verksamheten böra utfärdas av delegationen i samråd med berörda myndigheter och organisationer — ifråga om resorna framför allt järnvägsstyrelsen.

Slutligen har befolkningsutredningen framlagt beräkningar rörande kostnaderna för statens ifrågavarande hjälpverksamhet. Utredningen anför i ämnet följande.

Det synes icke möjligt att med någon säkerhet beräkna kostnaderna för de föreslagna åtgärderna, då dessa kostnader framför allt bli beroende av den omfattning, i vilken de fria resorna komma att utnyttjas.

I rikets städer, köpingar och municipalsamhällen med ett invånarantal överstigande 8,000 torde för närvarande finnas i runt tal 350,000 barn, som äro födda 1928 eller senare. Förutsättes, att förmånen av fria resor sammanlagt tages i anspråk av 20 % av detta barnantal, utgör detta 70,000. Förutsättes vidare, att en vårdare medföljer på vart femte barn, kommer antalet vårdare att utgöra omkring 15,000. Det synes med ledning av erfarenheterna från 1940 rimligt att beräkna biljettkostnaden för barnen till i genomsnitt 10 kronor per person samt för vårdarna till i genomsnitt 20 kronor per person. Med denna beräkning skulle kostnaden för de fria resorna sålunda utgöra cirka 1,000,000 kronor.

Därest av utrymningskommissionen anskaffad internatutrustning tages i anspråk för sommarkolonier, torde vissa kostnader uppkomma för att vid sommarens slut återställa utrymningskommissionens beredskap i denna del. Använd träull torde sålunda böra ersättas, använd köksutrustning måste förpackas och eventuellt kompletteras, sängar tagas isär o. s. v. Om inkvarteringsnämnderna tagas i anspråk för att iordningställa förläggningar för sommarkolonier, uppkomma också vissa kostnader för denna deras verksamhet. Samtliga dessa kostnader äro helt beroende av i vilken omfattning utrymningsorganisationens medverkan kommer att tagas i anspråk för en utvidgning av koloniverksamheten. De torde emellertid icke komma att bliva större än att de rymmas inom den för resorna angivna kostnadsramen.

I övrigt torde några mera avsevärda kostnader icke uppkomma. Det förutsättes, att kommunerna ställa medel till förfogande för de kommunala organens medverkan vid administrationen av de fria resorna samt att förmedling av sommarhem och utvidgning av koloniverksamheten bekostas av kommunerna eller enskilda personer och organisationer.

Till den föreslagna verksamheten torde sålunda böra anvisas ett förslagsanslag om 1,000,000 kronor.

IV. Yttranden.

Över befolkningsutredningens förslag hava yttranden avgivits av skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, socialstyrelsen, statens utrymningskommission och järnvägsstyrelsen.

Skolöverstyrelsen har uttalat sig på följande sätt.

Överstyrelsen kan för sin del vitsorda behovet av de ifrågasatta åtgärderna. Enligt vad överstyrelsen har sig bekant äro skolbarnens näringsförhållanden, framför allt i städer och industrisamhällen, på grund av ransoneringen av viktiga livsmedel samt försörjningsläget i övrigt numera avsevärt sämre än under normala förhållanden. Särskilt har det uppgivits, att betydande svårigheter föreligga för hemmen att utrusta skolbarn, som nödgas intaga måltid i skolan, med bröd och matfett i tillräcklig mängd. Då näringsförhållandena under nästkommande vinter kunna befaras bliva än svårare, är det av vikt, att barnen från städer och samhällen under sommaren beredas tillfälle till en hälsosam lantvistelse med god tillgång till stärkande föda.

Beträffande formen för statens stödåtgärder anser överstyrelsen, att fria resor för barnen torde komma att bliva av väsentlig betydelse för beredande av lantvistelse i enskilda hem. I fråga om sommarkolonierna torde det tyvärr nu vara väl sent att kunna vänta någon betydande utvidgning av organisationen, då planerna för sommarens koloniverksamhet redan å de olika orterna torde hava tagit fast form. Dessutom synas resekostnaderna för koloniernas barn vara en relativt ringa del av den totala utgiften för nämnda verksamhet. Detta hindrar dock icke, att de föreslagna åtgärderna åtminstone i vissa fall kunna komma att medföra utrustandet av nya kolonier. Måhända kan också det ifrågasatta resebidraget föranleda kommunerna att i större utsträckning än hittills anslå medel för den verksamhet, varom nu är fråga.

Enligt det remitterade förslaget skulle fria resor i allmänhet tillkomma feriebarn endast från städer och samhällen med minst 8,000 invånare. Även om överstyrelsen förstår de organisatoriska svårigheter, som kunna vara förenade med att utsträcka denna rätt till mindre samhällen, måste dock överstyrelsen framhålla, att behovet av lantvistelse — icke minst ombyte

av miljö och klimat — kan vara lika stort i en del samhällen med ett färre antal invånare än 8,000. I vart fall vill överstyrelsen understryka betydelsen av att dispens från nämnda föreskrift av den föreslagna centrala myndigheten beviljas i den utsträckning förhållandena medgiva.

Medicinalstyrelsen anför i huvudsak följande.

Redan under normala förhållanden utgör vistelse på landet under sommarens för barn och ungdom från städerna en utomordentligt betydelsefull åtgärd från hälsovårdssynpunkt. Under nuvarande krisförhållanden och svårigheter på näringsområdet är betydelsen av landsvistelse för stadsbarn än mycket större. Av undersökningar, verkställda av medicinalstyrelsen och socialstyrelsen rörande krisens återverkningar på hälsotillståndet i vårt land, har också framkommit att, även om dess verkningar ännu icke varit av allvarligare art, likväl vissa familjegrupper kommit nära den gräns, då inverkan på barnens hälsa kan befaras. Under nästkommande år torde man härvidlag kunna förvänta ytterligare påfrestningar.

Särskilda åtgärder för ett utökat utsändande av stadsbarnen till landet synas därför vara väl motiverade. De hjälpåtgärder, som från befolkningsutredningen föreslås, gå ut på att genom statligt bidrag till resorna för barnen och i vissa fall för deras vårdarinnor till och från orten för landsvistelsen utöka möjligheten för barnens sändande till landet. Det är sannolikt, att, som befolkningsutredningen framhåller, om resekostnaderna kunde gäldas genom allmänna medel, det i stort antal fall kommer att därigenom visa sig vara möjligt för föräldrarna att ordna sommarvistelse för sina barn i enskilda hem på landet. Ävensom torde fria resor komma att utöka möjligheten för feriebarns- och sommarkoloniverksamheten.

Befolkningsutredningen föreslår, att förmånen av fria resor skall tillkomma barn, som äro födda 1928 eller senare. Häremot har medicinalstyrelsen intet att erinra. En ekonomisk begränsning inom dessa kategorier av barn av förmånen föreslås dock av utredningen. Det beskattningsbara beloppet skulle icke läggas till grund för bedömning av fria resor utan detta skulle ske genom ett direkt anknytande till prisrabatteringen å livsmedel. Detta synes styrelsen vara ett godtagbart och praktiskt förfarande. Utredningens förslag angående stipulerad längd för landsvistelsen, tidpunkt för utresan samt begränsning av rätten till fria resor till vissa minimi-sträckor kan medicinalstyrelsen ävenledes tillstyrka.

Utredningen föreslår vidare, att avgiftsfria resor skola beredas även vårdare till mindre barn, i vilket sammanhang utredningen emellertid också erinrar om möjligheten att i likhet med vad som skedde vid sommarutflyttningen år 1940 låta vårdarna betala biljettkostnaderna enligt den för utrymningstransporter gällande taxan, som innebär att de finge köpa tur- och returbiljett till ett pris, som i allmänhet understege priset för enkel biljett å samma sträcka. Då medicinalstyrelsen finner det synnerligen önskvärt att verksamheten anordnas med tanke på att i görligaste mån motverka missbruk av dessa fria resor för vårdarna, synes det styrelsen önskvärt att samma principer kunde tillämpas innevarande år. Med hänsyn till vad utredningen anfört härom vill styrelsen emellertid icke motsätta sig förslaget om helt fria resor även för vårdare till mindre barn, även om styrelsen hade, om det varit möjligt, velat angiva ett lägre inkomststreck än det i samband med prövningen om prisrabattering på livsmedel angivna. Vilka bestämmelser som än bliva fastställda, är styrelsen angelägen framhålla, att det vore en bestämd fördel, om möjlighet bereddades för de ekonomiskt sämst ställda i samhället att erhålla helt fria resor.

Styrelsen vill även ifrågasätta om icke i viss utsträckning småbarnens resor från de större orterna kunde anordnas kollektivt, varigenom ett begränsat antal medföljande vårdare skulle behövas för barnens tillsyn under resorna och kostnaderna därigenom avsevärt nedbringas.

Med anförande av dessa synpunkter har medicinalstyrelsen tillstyrkt att det begärda anslaget beviljas till de av befolkningsutredningen föreslagna åtgärderna för beredande av lantvistelse för barn under sommaren 1942.

Socialstyrelsen uttalar sin fulla och livliga anslutning till den allmänna motiveringen för de av befolkningsutredningen föreslagna åtgärderna. Styrelsen anför i anslutning härtill följande.

Styrelsen vill framhålla den betydelse, som sommarvistelse på landet äger även ur socialvårdssynpunkt för många barn från mindre bemedlade hem. Den återhämtning och den ökade motståndskraft, som barnen skulle vinna genom sommarvistelsen, innebär nämligen ett förebyggande eller åtminstone ett motverkande av växande hjälpbehov hos barnen under nästkommande vinterhalvår. Under denna tid skulle följaktigen också för barnens del ställas mindre anspråk än eljest på samhällets understöd i form av sjukvård, fattigvård m. m. I rådande situation, efter en påfrestande vinter och inför sannolikheten av en ny, måhända lika påfrestande vinter, utgör alltså en allmän och effektiv hälsovård och kostförstärkning genom barnens sommarvistelse på landet en synnerligen angelägen barnavårdande uppgift.

Socialstyrelsen har ansett sig kunna i det stora hela biträda det framlagda förslaget. Styrelsen har emellertid gjort följande påpekanden.

Förslaget bör givetvis omfatta alla erforderliga trafikmedel, icke blott statens järnvägar, såsom närmast synes framgå av förslaget, utan även enskilda banor, omnibuslinjer och båtar. Härav följa vissa konsekvenser för det praktiska ordnandet av biljettanskaffningen. Då resa anträdades med statens järnväg synes det vara enklast att gratisbiljett utlämnas, såsom av befolkningsutredningen föreslås, av järnvägsmyndigheterna vid företeende av intyg om vederbörandes rätt att erhålla fri resa. Vid anlitanade av andra färdmedel synes det däremot vara enklast, att ifrågakommande kommuner ställa medel till förfogande för förskottering av resekostnaderna i de enskilda fallen för att mot redovisning sedermera av staten återfå de utgivna beloppen.

Vidare vill socialstyrelsen i fråga om giltighetstiden för vårdarbiljett framhålla, att vårdare icke bör vara bunden av att återresa inom de 10 dagar, som gälla för vanlig returbiljett. Vårdarbiljett bör gälla för återresa när helst återresan sker, dock senast vid sommarvistelsens slut.

De här gjorda påpekandena liksom förslagets detaljer i övrigt böra upptagas till närmare granskning och utformning av den delegation, åt vilken hithörande ärenden enligt förslaget skola uppdragas.

Statens utrymningskommission förklarar sig icke hava något att erinra mot förslaget.

Järnvägsstyrelsen, som närmare övervägt endast de delar av förslaget, som beröra resornas organisation och betalning, har i dessa delar gjort följande uttalanden.

Då det av förslaget framgår, att berörda transportföretag skola erhålla ersättning för transporter av statsmedel ur ett härför ifrågasatt förslagsanslag om 1,000,000 kronor, har styrelsen intet att erinra mot att de i för-

slaget angivna kategorierna barn och vårdare erhålla fria resor på statens järnvägar.

Transporterna av det stora antalet barn, det här gäller, komma dock med hänsyn till rådande överbelastning av järnvägarna att vålla stora svårigheter. För att över huvud taget möjliggöra transporterna fordras, att huvudparten av framresorna äger rum före den 18 juni eller efter den 2 juli. Under tiden 18 juni—2 juli samt för övrigt på lördagar och söndagar kunna barntransporter icke ställas i utsikt. Enär huvuddelen av framresorna för barn i skolåldern följaktligen kommer att koncentreras till ett fåtal dagar under tiden från skolornas avslutning omkring den 8 juni till den 17 juni, är det nödvändigt för resornas planläggning och transporternas utförande, att järnvägsmyndigheterna på förhand underrättas om såväl gruppresor som individuella resor. Dessa senare böra anmälas senast 3 och gruppresor senast 10 dagar i förväg. I större städer, varifrån transporterna kunna beräknas bli av särskilt stor omfattning, bör biljettbeställningen ske genom ett centralt organ, som står i intim kontakt med järnvägsbefälet för uppgift om antal resande samt önskad dag och tåglägenhet för resornas anträdande. Järnvägen bestämmer tåglägenhet för såväl individuella som gruppresor. Återresorna torde komma att bli mera spridda, varför särskilda restriktioner för individuella resor ej torde komma att erfordras annat än i form av förbud för resor på lördagar och söndagar. Vid större gruppresor erfordras förutanmälningar, varefter järnvägen bestämmer tåglägenhet.

Beträffande ersättningen till statens järnvägar är styrelsen beredd medverka till att denna avväges så, att största möjliga antal resor kunna göras för tillgängligt anslag. En given förutsättning är dock, att statens järnvägars egna direkta kostnader för transporterna böra bli täckta. Ehuru järnvägens kostnader för de ifrågasatta transporterna icke nu kunna helt överblickas, bland annat på grund av att ingenting är bekant, om dessa resor kunna organiseras på för järnvägen tillfredsställande sätt med särskilda transportlägenheter, anser sig styrelsen kunna föreslå, att ersättningen för varje resa av barn och av vårdare i en riktning bestämmes till 37.5 procent av priset för hel enkel biljett i 3 klass. På så sätt beräknat biljettpris torde med hänsyn till de transportavstånd, som komma ifråga, ganska väl överensstämma med i utredningen beräknad genomsnittlig biljettkostnad. Vid individuella resor för barn under 4 år befordras barnen utan ersättning. Snälltågstilläggsbiljetter lösas i förekommande fall till normalt pris och betalas kontant av de resande. Inskrivning av resgods och cyklar får ske mot vanlig avgift, som betalas kontant av de resande. För varje resande medgives 12 kilogram frivikt för resgods.

För resor med statens järnvägars landsvägsbussar anser sig styrelsen icke kunna medgiva någon biljettprisnedsättning. Sådan nedsättning torde ej heller vara behöfvig, då dylika resor nästan undantagslöst ske å kortare avstånd i förbindelse med tåg eller båt och den utgående avgiften följaktligen är ringa i förhållande till den samlade resekostnaden. Med hänsyn till rådande inskränkningar i fråga om busstrafiken böra större transporter med landsvägsbussar undvikas, varjämte resorna såvitt möjligt böra förläggas till andra veckodagar än lördagar och söndagar.

För resorna komma särskilda biljetter för avgiftsfria resor att användas. Dessa biljetter utskrivs direkt av de myndigheter, som skola organisera resorna, men bli gällande för resa först sedan de kompletterats och stämpel genom vederbörliga järnvägsstationers försorg. För att förhindra missbruk böra biljetterna av respektive myndighet förses med legitimationsstämpel eller namnunderskrift.

För resorna kommer styrelsen att utfärda erforderliga kontroll-, transport- och expeditjonsföreskrifter.

Svenska järnvägsföreningen har vid förfrågan medgivit samma nedsättning för de i personsamtrafiken deltagande enskilda järnvägarna, under förutsättning att samma gottgörelse beredes dem.

Samråd om här omhandlade resor har icke kunnat äga rum med förvaltningarna för postdilignens- eller privata buss- och båtlinjer på grund av den korta tid, som stått till buds för yttrandet.

Efter transporterernas avslutande kommer styrelsen att till Kungl. Maj:t anmäla storleken av den ersättning, som enligt förestående kan komma att tillfalla berörda transportföretag.

V. Departementschefen.

I likhet med befolkningsutredningen finner jag det under nuvarande förhållanden vara av särskild betydelse att barn, bosatta i städer och stadsliknande samhällen, i största möjliga utsträckning erhålla tillfälle till en stärkande sommarvistelse på landet. Då den verksamhet, som i nämnda syfte bedrivs av kommuner och enskilda, icke kan beräknas bliva tillfyllest, anser jag det väl motiverat, att staten ingriper för att möjliggöra lantvistelse under instundande sommar för ett så stort antal barn som möjligt.

Enligt befolkningsutredningens förslag skulle statens hjälp i huvudsak lämnas i den formen att de barn, som därav äro i behov, erhöles fria resor vid färd till landet och åter, därvid fria resor jämväl i viss utsträckning skulle medgivas även för mödrar eller andra vårdare, som medföljde barnen. Hjälpen skulle främst ha till syfte att underlätta en utplacering av barn i enskilda hem på landet, men även en utvidgning av sommarkoloniverksamheten för barn åsyftas.

Till vad utredningen föreslagit beträffande resorna kan jag i stort sett ansluta mig.

Sålunda tillstyrkes, att fria resor skola tillkomma barn födda år 1928 eller senare.

Rätten till fri resa bör anknytas till erhållen prisrabatterning å livsmedel, dock att resor till skollovskolonier städse böra vara avgiftsfria.

Utöver den begränsning som skett genom anknytning till prisrabatteringen å livsmedel anser jag lämpligt att begränsa de fria resorna till enskilda hem att gälla allenast för barn, bosatta i större städer eller andra tätbebyggda samhällen, därvid gränsen bör dragas vid ett invånarantal av 8,000. Den centrala myndighet, åt vilken ledningen av hjälpverksamheten anförtros, bör dock erhålla möjlighet att, där omständigheterna därtill för-
anleda, medgiva undantag för orter med lägre invånarantal.

Till utredningens förslag, rörande viss minimitid för lantvistelsen ansluter jag mig. Likaså biträder jag förslaget att rätten till fri resa — fränsett gruppresa till sommarkoloni — blott skall gälla för sträckor, för vilka det billigaste biljettpriset för enkel tur är minst tre kronor.

Även beträffande fria resor för mödrar eller andra vårdare torde i stort sett böra gälla de föreskrifter, som förordats av befolkningsutredningen.

Liksom socialstyrelsen anser jag, att fria resor böra få förekomma å samtliga erforderliga trafikmedel, således även å enskilda järnvägar samt å båt- och omnibuslinjer.

På sätt befolkningsutredningen tänkt sig, torde vidare statens utrymningskommission kunna lämna sin medverkan, då det gäller att finna lämpliga lokaler för nya sommarkolonier. Förläggningarna böra iordningställas av vederbörande inkvarteringsnämnder på samma sätt som vid utrymning. Kostnaderna för hyra av lokalerna ävensom drift- och personalkostnader böra emellertid bekostas av kommunerna eller enskilda.

På av befolkningsutredningen angivna skäl förordar jag, att den centrala ledningen av ifrågavarande verksamhet anförtros åt en delegation bestående av representanter för socialstyrelsen och statens utrymningskommission samt att verksamhetens kansli förlägges till utrymningskommissionen.

Närmare föreskrifter angående verksamheten torde böra utfärdas av nämnda delegation i samråd med vederbörande, av verksamheten berörda myndigheter. Därvid torde bland annat få beaktas vad järnvägsstyrelsen anfört i sitt yttrande över utredningens förslag.

Vad beträffar omfattningen av ifrågavarande verksamhet är jag av den uppfattningen, att densamma sannolikt kommer att bliva mycket mera begränsad, än befolkningsutredningen antagit. Jag uppskattar därför statens kostnader för verksamheten, vilka av utredningen upptagits till 1,000,000 kronor, blott till halva denna summa. För ändamålet torde för nästa budgetår böra under femte huvudtiteln, rubriken åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen, anvisas ett förslagsanslag av 500,000 kronor.

På grund av det anförda får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen* för budgetåret 1942/43 under femte huvudtiteln anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 500,000.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:
Jan-Erik Stenius.